

פירוש אור החיים על התורה - סידרה ב' פרשת ויצא

פרק כח

9
(ג) וְהָיָה ה' נֹצֵב עָלָיו. יִרְמֹז גַם עַל יַעֲקֹב, עַל דֶּרֶךְ אֹמְרָם ז"ל (ב"ר פמ"ו) הָאֲבוֹת הֵם מְרַכְּבָה לְשִׁכְיָנָה, וְלִהְיוֹת שֶׁהוּא רָגַל רַבִּיעִי יֵאמֵר בְּדִיוֹק נֹצֵב עָלָיו יוֹתֵר מֵעַל אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק כִּי הוּא עֶקֶר הַעֲמֻדַת הַכֶּסֶּא:

90 (כב) וְהָאֲבָן הַזֹּאת וְגו'. יִרְאֶה כִּי הִיא זו אֲבָן הַשְּׁתִּיָּה (זהר ח"א ע"ב). שֶׁהִזְמִינָה לְמִקְדָּשׁ, וּמִצִּינּוּ לוֹ שֶׁהִזְמִין עֲצֵי שִׁטִּים לְמִשְׁכַּן בַּמִּדְבָּר. (תַּנְחֻמָּא תְרוּמָה) וְאוּלַי שִׁיכְנֵן ה' בְּאוֹמְרוֹ וְעָשׂוֹ לִי מִקְדָּשׁ לְשׁוֹן מְזֻמָּן פְּרוּשׁ מֵהַ שִׁיכְבָּר הַזְמַן כִּי הִמְשִׁיכָן וְגַם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּשִׁנְיָהֶם הַזְמִינִים יַעֲקֹב, וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם חוֹזֵר אֶל שְׁנֵי הַכְּנוֹת אֵלוֹ.

וַיִּשְׁכַּב

4
שְׁכִיבָה הַיְדוּעָה בְּמָקוֹם הַיְדוּעַ דֶּרֶךְ כָּל הָאָרֶץ בֵּית מוֹעֵד לְכָל חַי וְאֲחֵר כָּל הַתְּנָאִים הִלְלוּ מְבֻטָח הוּא שִׁינְצַח הַיָּצָר הָרַע וּמַעֲתָה מִבְּשׂוֹר הַכְּתוּב שִׁיְהִיָּה רְאוּי לְעֲנָף מַעֲנֵפִי הַנְּבוּאָה שִׁיְגַלָּה ה' אֵלָיו בְּחִלוּם יְדָבָר בּוֹ, וְצֵא וּלְמַד חִלּוּמֹתַיִךְ שֶׁל ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָף הַמְּוִבָּאִים בְּסֵפֶר הַזֹּהַר. (ח"א קל"ט וכו"ח לך כ"ה). וְהִסְלַם הוּא סוּד נֶפֶשׁ אָדָם וְלִהְיוֹת שֶׁבְּצֵאת נֶפֶשׁ אָדָם אֵלָּא חֵלֶק מִמֶּנָּה בַּגּוּף, וְהוּא אֹמְרוֹ מִצָּב אֶרֶץ וְחֵלֶק מִגִּיעַ הַשְּׁמִימָה, וְהָעֵד עַל זֶה כְּשִׁיְהִיָּה הָאָדָם לִשְׁן יִקְרַץ עַל יְדֵי הַתְּנוּעָעוֹת הַגּוּף הַיֵּשֶׁן וְאֵם נֶפֶשׁ הָאָדָם נִפְרָדָה וְהִלְכָה לָהּ לֹא תִרְגִּישׁ בְּהַתְּנוּעָעוֹת הַגּוּף אֵלָּא וְדַאי כִּי מִצָּבֵת אֶרֶץ וְרֵאשָׁה מִגִּיעַ הַשְּׁמִימָה פְּרוּשׁ שְׂאִין מִפְּסִיק בִּינָה וּבֵין הַשְּׁמַיִם, כִּינֵן שִׁיְצַר הָרַע בְּאָדָם אִין, מִגִּיעַ הַנְּשִׁמָּה לְשִׁמִּים. וְאוֹמְרוֹ מִלְּאֲכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְגו'. יִרְמֹז אֶל בְּחִינַת מַעֲשִׂים טוֹבִים אֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל אָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וַיַּעֲלֶה בְּאִמְצָעוֹתָם אוֹרוֹת עֲלִיוֹנִים בְּשִׁרְשׁ נִשְׁמָתוֹ וְהֵם נִקְרָאִים בְּדְבָרֵיהֶם ז"ל (זהר ח"א י"ח) מִיֵּין נוֹקְבִין לָהֶם יִקְרָא מִלְּאֲכֵי אֱלֹהִים וְכֵן הוּא בְּמִשְׁנַת חֲסִידִים (אֲבוֹת פ"ד) הַעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קָנָה לוֹ פְּרָקְלִיט אֶחָד, וּבְעֵלוֹת אֵלוֹ יִרְדוּ מִן דְּכוּרִין כִּי בְּהַתְּעוֹרְרוֹת הַתַּחְתּוֹנִים יִתְעוֹרְרוּ מִים הָעֲלִיוֹנִים לְהַשְׁפִּיעַ אוֹרוֹת נוֹרָאִים בְּסוּד נִשְׁמָתוֹ, וְהוּא אֹמְרוֹ וַיְרִידִים בּוֹ. וְאוֹמְרוֹ וְהָיָה ה' נֹצֵב פְּרוּשׁ שֶׁמִּמְדַּרְגָּה זוֹ יַעֲלֶה לְנְבוּאָה עֲצֻמָּה וְלֹא בְּחִלוּם יְדָבָר בּוֹ אֵלָּא תִּגְלָה עָלָיו הַשְּׁכִינָה, וְלָזֶה תִּמְצָא שְׂאֵמְרוֹ ז"ל (רמב"ם הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה פ"ה) עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הִשְׁלַל אֶחָד מֵהֶם מִהַנְּבוּאָה וְכֵלֵן מְכַשְּׂרִים לְדָבָר זֶה:

1
אָבָן הַתּוֹרָה תְּכַנֵּן לְסִדֵּר כָּל מַה שְּׁעִבֵר עַל יַעֲקֹב מַעַת צֵאתוֹ. וְזֶה תַּחֲלָה לְדָבָר וַיִּצָּא יַעֲקֹב וְגו' פְּרוּשׁ לֹא עָשָׂה אֵלָּא יִצְיָאָה וְלֹא הִצְרִיךְ לְלַכֵּת בְּרַגְלָיו וְהַחֲלִיף הוּא חֲרָנָה, וְהוּא אֹמְרוֹ וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה פְּרוּשׁ חֲרָנָה הוּא שֶׁהִלֶּךְ מִמָּקוֹמוֹ לְהִקְבִּיל פְּנֵי יַעֲקֹב:

עוֹד יִרְמֹז לְהוֹדִיעַ כִּי כְּשִׁיְצָא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שִׁבְעַת תַּכֵּף הִלֶּךְ חֲרוֹנוֹ שֶׁל עָשׂוֹ, וְהוּא אֹמְרוֹ וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה. וְלְדְבָרֵיהֶם ז"ל שֶׁשָּׁלַח עָשׂוֹ אֶלְיָפוֹ אַחֲרָיו וְכו', יִרְצָה בְּאוֹמְרוֹ וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה לְרְמֹז עַל הַלִּיכַת אֶלְיָפוֹ אַחֲרָיו בְּחֲרוֹן. וְאוּלַי כִּי לְזֶה סִמָּךְ לְדָבָר וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם לְרְמֹז כִּי רָאָה עֲצָמוֹ בְּצַעַר וְהִצְרִיךְ לְתַפְלָה:

3
וּבְדֶרֶךְ רְמֹז כָּל הַפְּרָשָׁה תִּרְמֹז עֲנִין הָאָדָם, וְכִמּוֹ שֶׁהִתְחִילוּ לוֹמַר בְּהַ רַז"ל (זהר חלק א' קמ"ו) וַיִּצָּא יַעֲקֹב הִיא הַנְּפִשׁ בְּצֵאתָהּ מֵעוֹלָם הָעֲלִיוֹן, וְנִקְרָא יַעֲקֹב עַל שֵׁם יֶצֶר הָרַע הַפְּרוּף בְּעַקְבָיו. וְאוֹמְרוֹ מִבְּאֵר שִׁבְעַת מָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ יִצָּאוּ הַנְּשִׁמוֹת יִקְרָא בְּאֵר מִים חַיִּים, וְשִׁבְעַת יִרְמֹז אֶל שְׁבוּעַת ה' אֲשֶׁר תִּשְׁבַּע הַנְּפִשׁ בְּצֵאתָהּ שֶׁלֹּא תַעֲבֹר עַל דְּבַר תּוֹרָה (נְדָה ל:), וְאוֹמְרוֹ וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה עַל דֶּרֶךְ אֹמְרָם ז"ל (סְנִינְדִין צ"א): כִּי יֶצֶר הָרַע יִכְנַס בְּאָדָם מִצֵּאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ דְּכִתִּיב (לְעִיל ד' ז') לִפְתַּח וְגו', וְאוֹמְרוֹ וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם כִּי צִרִיף הָאָדָם לְהַתְּפַלֵּל לָהּ שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁלֹּא יַעֲזֹבוּ בְּיָדוֹ. וְאוֹמְרוֹ וַיִּלֶּךְ שֵׁם כִּי בֵּא הַשְּׁמֵשׁ שֶׁצִּרִיף לְהַתְּנַהֵג כֵּן עַד לְכַתּוּב מִהָעוֹלָם הַזֶּה כְּשִׁיְעָרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְהוּא אֹמְרָם ז"ל (אֲבוֹת פ"ב) אֵל תִּאֲמִין בְּעֲצֻמָּךְ עַד יוֹם מוֹתֶךָ, וְאוֹמְרוֹ וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם עַל דֶּרֶךְ אֹמְרָם ז"ל (בְּרִכּוֹת ה'): וְז"ל אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְעוֹלָם יִרְגִּישׁ אָדָם יֶצֶר הַטּוֹב וְכו' וְאֵם לֹא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה דְּכִתִּיב (תְּהִלִּים ד') אִמְרוּ כִּלְכַבְּכֶם וְהוּא אֹמְרוֹ מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם פְּרוּשׁ בְּנִינּוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁהֵם דְּבָרֵי תּוֹרָה, גַּם יִתְנַחֵס לָהֶם אֲבָנֵי הַמָּקוֹם שֶׁבָּהֶם נִסְקַל וְנִרְגַּם יֶצֶר הָרַע וְכַחֲתוּתוֹ, וְהוּא אֹמְרָם ז"ל (סוֹטָה כ"א). תּוֹרָה מִצְלַת מִיָּצֵר הָרַע בֵּין בְּזִמְן שֶׁעוֹסֵק בָּהּ בֵּין בְּזִמְן שֶׁאִינוֹ עוֹסֵק בָּהּ. וְאוֹמְרוֹ וַיִּשֶׂם מְרֵאשִׁתָּיו יִכּוֹן עַל דֶּרֶךְ מַה שְּׂאֵמְרַי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אֵם לֹא נִצְחוּ יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמְּשָׁה שְׂנֵאֲמַר עַל 36 מְשַׁבְּכָם. וְאוֹמְרוֹ וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא יִכּוֹן לְמָה שֶׁסִּיִּים רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לֹא נִצְחוּ יִזְכֹּר לוֹ יוֹם הַמִּיתָה, וְהוּא אֹמְרוֹ

פירק כה

5 (יד) ונתברכו בך כל משפחות וגו'. שפן מצינו בארם שנתברכו בו באומנם ז"ל שם (ב"ר פ"ע) וז"ל שקדם בא יעקב היו מדהקים למים וכיון שבא נתברכו במים, וכן גם פן במצרים מעת שירד נתבטלה גזרת הרעב, ונתברכו לרגלו. ואמרו ובזרעך שכל זמן שהיה בית המקדש קיים הייתה ברפת ע' אמות וקיומם באמצעות ישראל שהיו מקריבין ע' פרים בחג (סנה ג"ה), ובגלות גם פן קיום האמות וסמיכתם היא ישראל דכתיב (שה"ש א) שמני נטרה את הפרמים וגו'.

פירק ט

6 (טז) ונתצא לאה וגו'. טעם עשותה ככה ולא מן המוסר, לפי מה שפרשתי בתבת לכן שאמרה רחל שהוא על פן חששה לאה שפחזר בה רחל ולזה קדמה ויצתה, ולפי מה שפרשתי לכן שבועה, לצד שלא דקדקה רחל לומר הלילה הזאת חששה שתדחה אותה ללילה אחרת והרי זו וריזה ונשכרת: עוד יש לתת טעם ללאה כי מדת חסידות עשתה שלא הניחה עד שיפגס אותו צדיק לאהל רחל ותוציאנו משם כי יש בזה הקפדה וצער גדול לרחל וקנאה גדולה לזה קדמה קדם שיפגס אצלה, ואין זה אלא מדה טובה וחסידה וכל מגמתה של אותה צדקת להעמיד נטעי נאמן, וה' עד בדבר כי נתן שכרה דכתיב וישמע וגו'.

לב

8 (ב) ויפגעו בו מלאכי וגו'. צריך לדעת פונת אומרו ויפגעו בו. גם אומרו ויאמר יעקב וגו' מה חדוש מודיע הכתוב שאמר יעקב פן. גם יעקב מה חדש בדבריו. גם אין ידוע פונת אומרו מחנינים. ורבותינו ז"ל (ב"ר פ' ע"ד) דרשו יצין שם דבריהם שהוא דרש. ופשט הכתוב הוא להיות כי שלח ה' מלאכים בדמות אנשים להדמות לפני עשו כאשר הוכיח סוף המעשה, לזה הקדים להודיע המעשה שמפניו הרגיש יעקב היותם מלאכים, ואמר שלא בא המחנה בדרך האנשים שקדם יהיו נראים הלוח וקרב עד שיגיעו אצל הבאים אצלו אלא תכף ומיד צמחו לפניו, והוא אומרו ויפגעו בו פרוש ראיה ראשונה הייתה הפגיעה בו אצלו ויאמר יעקב כאשר ראם בדרך זה מחנה אלהים אין אלה אנשים אלא מלאכים ויקרא שם המקום מחנינים פרוש ב' מחנות אחד של אנשיו שהיו עמו לערוך מלחמה והב' של מלאכים בדמות אנשים כי באו לעזרת ה' לידידו יעקב בחיר ה'.

פירק ט

9 (לב) הטר משם וגו'. מדבריו מוכח כי לא יהיה לחלקו אלא נקדים וטלאים בכשבים ובעזים וחום בכשבים אבל עקדים אינם לחלקו, וממה שאמר הכתוב בסמוך משמע שלקח גם העקדים: ונראה כי יעקב בתנאו לא רצה שיטל בחלקו עקדים. וטעמו הוא כי אם יקח גם העקד יצטרף להסירו גם פן מצאן לבן, ומעתה אין סימן הלבן בכל הצאן ליחמנה הצאן אליו והרי הוא יגיע לריק, כי לא עלה על דעתו של יעקב לרמות לבן בשום אפן בעולם וחשב שבאמצעות העקד ימצא שיחמו הצאן לילד גם פן הנקד והטלוא שהוא לוקח לעצמו. וכמו כן תמצא שאמר הכתוב (מ') ויתן פני הצאן אל עקד והיו יולדות נקדים וטלאים והחום שיחמו אל הנמור, והרמאי לבן נתחכם לדעת זו ונטל הפל עקד נקד וטלוא, עוד נתחכם והסיר כל אשר לבן בו תפחנה עצמותיו כי לא כן היה התנאי שאם פן מנין יצאו עקד או נקד או טלוא, ומעתה פקע שכרו של יעקב מטעם זה נתחכם יעקב לקחת שכר טרחו ויצג המקלות ולקח לעצמו גם העקדים, כי ממה שהסירים לבן גלה דעתו כי באלה חלק יעקב, והוא אומרו (ל"ט) ותלדן הצאן עקדים נקדים וטלאים וכל שלשת המינים בחלקו של יעקב, ועל לבן נאמר (משלי ה) ובחבלי חטאתו יתמד: